

Els factors de localització hotelera a Barcelona, 1849-1989

Josefina Romero*

Résumé / Abstract / Resumen / Resum

L'esprit de l'étude suivant est basé sur la recherche des facteurs principaux qui ont influencé la localisation hôtelière dans la ville de Barcelone depuis 1849, et l'observation de son évolution tout au long du temps. Pour pouvoir déterminer ces facteurs ci, avec une perspective diachronique, la recherche aura comme support la visualisation de la situation des hôtels, à différentes époques, sur les suivantes cartes de Barcelone: 1849, 1888, 1929, 1965, 1989. En résumé la localisation hôtelière à Barcelone est expliquée, pour toutes les époques analysées, par la stimulation que dans l'hôtellerie ont effectué et effectuent trois facteurs principaux: CBD, moyens de transport, et points d'intérêt spécifiques (avec l'exception de la zone déficitaire de la Place d'Espagne, et des nouveaux hôtels projectés dans l'actual Plan Municipal d'hôtels). A mesure que la croissance de la cité et l'expansion du système de transport ont déplacé le CBD, les zones hôtelières les plus importantes ont suivi le même chemin: Place Catalunya, Eixample, Diagonal centre, Diagonal/Pius XII, en constatant ainsi la superposition de fonctions que caractérise la zone centrale de Barcelone.

* * *

The objectives of the following study are to reveal the main factors which have influenced the location of hotel accomodation in the city of Barcelona and to trace the development of such accomodation since 1849. In order to discover those factors from a diachronic point of view,

* Professora de Geografia i Història, INB C/ de la Mina, 81-3, 08190 S. Cugat.

the study has the additional support of maps of hotel location for several dates: 1849, 1888, 1929, 1965 and 1989.

Three main factors recur throughout the evolution of the location of accommodation in Barcelona: the attraction of the CBD, of transport modes, and of areas of specific interest. (the principal exceptions are the deficient supply in the Plaça d'Espanya area, and the new projects outlined in the City Council Plan). As the CBD has shifted due to the growth of the city and the transport network has extended, the area of hotel accommodation has experienced a parallel movement: initiated in Plaça Palau-Rambles and successively being displaced towards Plaça Catalunya-Eixample-the Central section of Diagonal-Diagonal/Pius XII, thus demonstrating the superposition of functions which is characteristic of the centre of Barcelona.

* * *

El objetivo del estudio siguiente se basa en la búsqueda de los principales factores que inciden en la localización hotelera de la ciudad de Barcelona, a partir de 1849, y ver su evolución a lo largo del tiempo. A fin de detectar estos factores en una perspectiva diacrónica, la investigación se apoya en la visualización de la ubicación de los hoteles, en diferentes épocas, en los siguientes planos de Barcelona: 1849, 1888, 1929, 1965 y 1989.

En resumen, la localización hotelera en Barcelona, se explica en todas las épocas, por el estímulo que han ejercido y ejercen sobre la hostelería tres factores principales: CBD, medios de transporte, y puntos de interés específico (excepto la zona deficitaria de Plaza España, y los nuevos hoteles proyectados por el actual Plan Municipal de Hoteles). A medida que el crecimiento de la ciudad, y la expansión del sistema de transportes han ido desplazando el CBD, las principales áreas hoteleras han seguido el mismo camino: Plaza Palau-Rambles-Plaza Cataluña-Ensanche-Diagonal Centro y Diagonal/Pius XII, constatándose así la superposición de funciones que caracteriza el área central de Barcelona.

* * *

L'objectiu del següent estudi es basa en trobar els factors principals que incideixen en la localització hotelera a la ciutat de Barcelona, d'ençà 1849, i veure la seva evolució al llarg del temps. Per tal de detectar aquests factors en una perspectiva diacrònica, la investigació tindrà com a suport la visualització de la ubicació dels hotels, en diferents èpoques, en els següents plànols de Barcelona: 1849, 1888, 1929, 1965 i 1989.

En resum, la localització hotelera a Barcelona, s'explica a totes les èpoques per l'estímul que han exercit i exerceixen sobre l'hosteleria tres factors principals: CBD, mitjans de transport, i punts d'interès específic (tret de la zona deficitària de Plaça Espanya, i dels nous hotels pro-

jectats en l'actual Pla Municipal d'Hotels). A mesura que el creixement de la ciutat, i l'expansió del sistema de transports han anat desplaçant el CBD, les àrees hoteleres principals han seguit el mateix camí: Plaça Palau-Rambles-Plaça Catalunya-Eixample-Diagonal Centre i Diagonal/Pius XII, constatant-se així la sobreposició de funcions que caracteritza l'àrea central de Barcelona.

Barcelona viu actualment un fenomen febril de construcció hotelera que es manifesta tant en les realitzacions i projectes com en les reformes que es duen a terme en el sector i que ha estat impulsat per l'adjudicació dels JJ.OO. i per la reactivació econòmica de la ciutat.

L'objectiu del següent estudi és basat en la recerca dels factors principals que incideixen en la localització hotelera a la ciutat de Barcelona d'ençà 1849 i demostrar llur evolució al llarg del temps. Tot basant-nos en els estudis d'altres ciutats, la hipòtesi d'aquest treball estudia els següents factors: 1) Relació amb la xarxa de comunicacions (tant pel que fa a nivell exterior com intraurbà) i per això, considerem que la proximitat a les estacions ferroviàries, al port i a les grans vies urbanes que connecten la ciutat amb la xarxa de carreteres poden ser llocs de demanda d'allotjament i per tant, adequats per a la ubicació d'hotels. 2) Un segon factor és el que relaciona la ubicació d'hotels amb la proximitat a àrees o punts d'interès específic: C B D, àrea històrico-monumental, sector d'espectacles, equipaments de gran atracció (hospitals, etc.), instal·lacions d'oci on se celebren espectacles i competicions d'atracció massiva (camps de futbol), etc. 3) Un tercer factor és l'atracció que exerceixen els indrets que afiguren la qualitat de vida —zones tranquil·les de la ciutat properes a parcs o zones verdes— i que denominarem com a qualitat d'ubicació.

Per tal de detectar aquests factors en una perspectiva diacrònica, la investigació ha tingut com a suport la visualització de la localització dels hotels en els plànols de Barcelona dels anys 1849, 1888, 1929, 1965 i 1989. Els criteris d'elecció d'aquestes dates han estat, evidentment històrics, per la seva transcendència en termes urbanístics. Hem partit de 1849 perquè en aquest any encara no s'havien iniciat la sèrie de reformes urbanístiques que preveïen la futura expansió de la ciutat. El 1888 ens ha semblat una data clau perquè fou l'any de la celebració de la Primera Exposició Universal de Barcelona, a l'igual que l'any 1929, en què es realitzarà la Segona Exposició Universal. Aquests dos aconteixements tingueren una clara incidència en la projecció de la ciutat vers l'exterior i per tant en l'augment del nombre de visitants que rebé. L'any 1965 ens ha semblat que podia ser un bon indicador de l'època de l'expansió econòmica i d'inici del «boom» turístic, la qual cosa tindrà una indubtable repercussió en l'augment del nombre de places hoteleres. En darrer lloc, el mapa de 1989 reflecteix l'estat actual de la localització hotelera.

LOCALITZACIÓ HOTELERA: 1849

Les dades per a la realització del mapa d'hotels de 1849 provenen, bàsicament, del *Manual Histórico Topográfico Estadístico y Administrativo* (SAURI

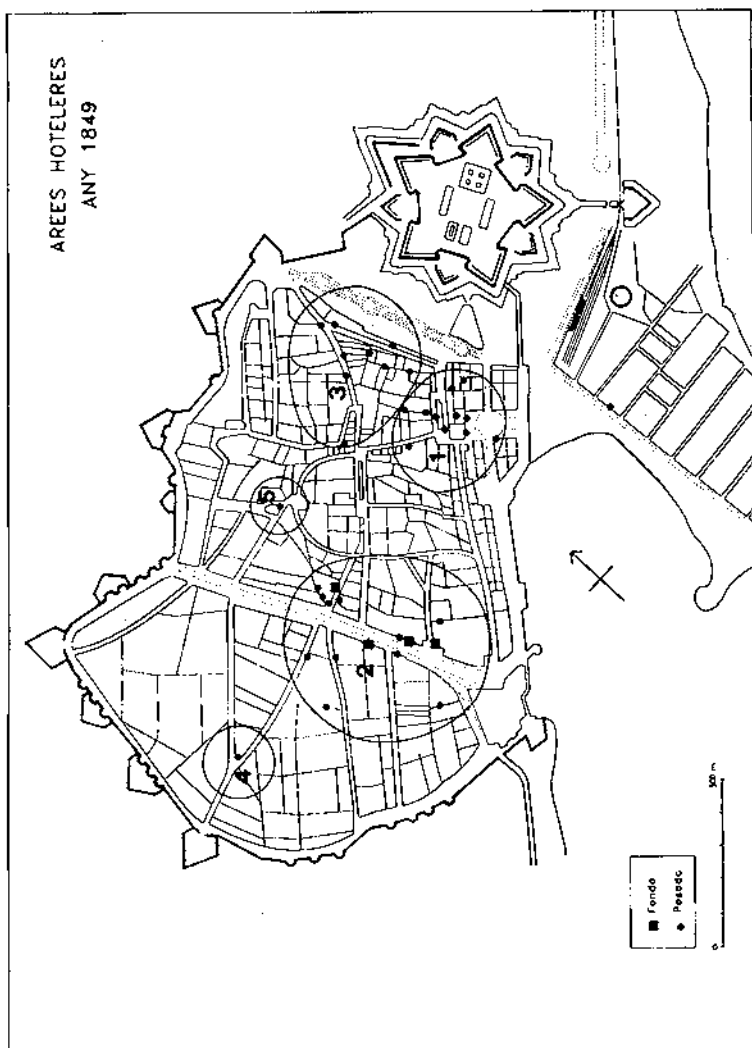
i MATAS, 1849), a les que s'han afegit els establiments citats a la *Guia de Barcelona para 1847*, de la Imprenta de la Fraternidad i que apareixen també a la posterior *Guia Completa del Viajero en Barcelona* (CORNET I MAS, 1864). En total tenim constància de 40 establiments que s'han representat sobre el mapa amb símbols, en funció de la seva categoria: Fonda o Posada, i Becó.

L'any 1849 no hi havia encara una categorització sistemàtica i oficial pel que fa als establiments hotelers, si bé s'utilitzaven nomenclatures diferents prou indicatives. Els termes Hostal i Fonda designaven els establiments que oferien pensió completa. Posada es referia als llocs on només es podia dormir i el nom més antic de Becó es reservava als hostalatsges més econòmics i senzills.

L'observació del mapa d'hotels de l'any 1849 (mapa n° 1) ens permet de constatar la importància de la Plaça de Palau, àrea central de la ciutat i de les Rambles, nou centre urbà, pel que fa a la localització d'establiments, si bé la xarxa viària bàsica dona lloc a altres àrees hoteleres de menor importància com la Porta Nova, la Porta de l'Àngel, i la Porta de Sant Antoni. (Anex mapa n° 1).

La Plaça de Palau és encara l'àrea central urbana, tot i el progressiu desplaçament d'aquesta funció cap a les Rambles. Es aquí on es troben la Llotja, la Duana i el Palau Reial i a més, als carrers circumdants del barri de Santa Maria s'hi troben una sèrie de comerços i de petits negocis artesanals. Però no sols el fet de ser el centre financer de la ciutat explica la demanda de places a la zona, sinó que també les vies de comunicació externa hi incideixen de forma clara: la Porta del Mar és encara el pas obligat per anar al Port i a més, s'acaba d'inaugurar l'estació de França, malgrat la seva poca incidència en l'any que ens ocupa. La centralitat de les Rambles queda reflectida en observar que al seu entorn s'ha format l'àrea hotelera més important, tant pel que fa al nombre d'establiments com per llur categoria. També podem observar al mapa d'hotels com els carrers que condueixen a les diferents portes de les muralles donen lloc respectivament, a tres àrees hoteleres. La més important, la Porta Nova, dona sortida als camins que condueixen cap al Vallès, Vic i França. El fet que les altres portes donin entrada a zones urbanes més deprimides (al Raval, la Porta de Sant Antoni i al barri de Sant Pere, la Porta de l'Àngel), explica que només s'hi ubiqui un establiment a cada una.

Com a conclusió, la demanda d'allotjament en uns punts determinats i en relació a una sèrie d'atractius o necessitats per als forasters, consolida unes àrees de preferència per a la hosteleria. Així el C B D o *àrea central* (Plaça Palau), *l'oferta cultural i d'esbarjo* (Rambles), i les *vies d'articulació urbanes* són els atractius preferents en aquesta època, tal com es reflecteix al mapa. Ara bé, aquestes localitzacions en anar lligades a la sociologia i a la història urbana configuren àrees hoteleres de diferent categoria i cal afegir que la desamortit-

Gràfic 1. Localització hotelera (1849)

1. Plaça Palau: 11 establiments. 2. Rambles: 15. 3. Porta Nova: 9. 4. Porta de Sant Antoni: 1. 5. Porta de l'Àngel: 1. Fora Ciutat: 3. Total: 40.

zació obri a les Rambles una sèrie de nous espais urbans que possibilitaren la construcció d'establiments adequats, més espaiosos i més luxosos.

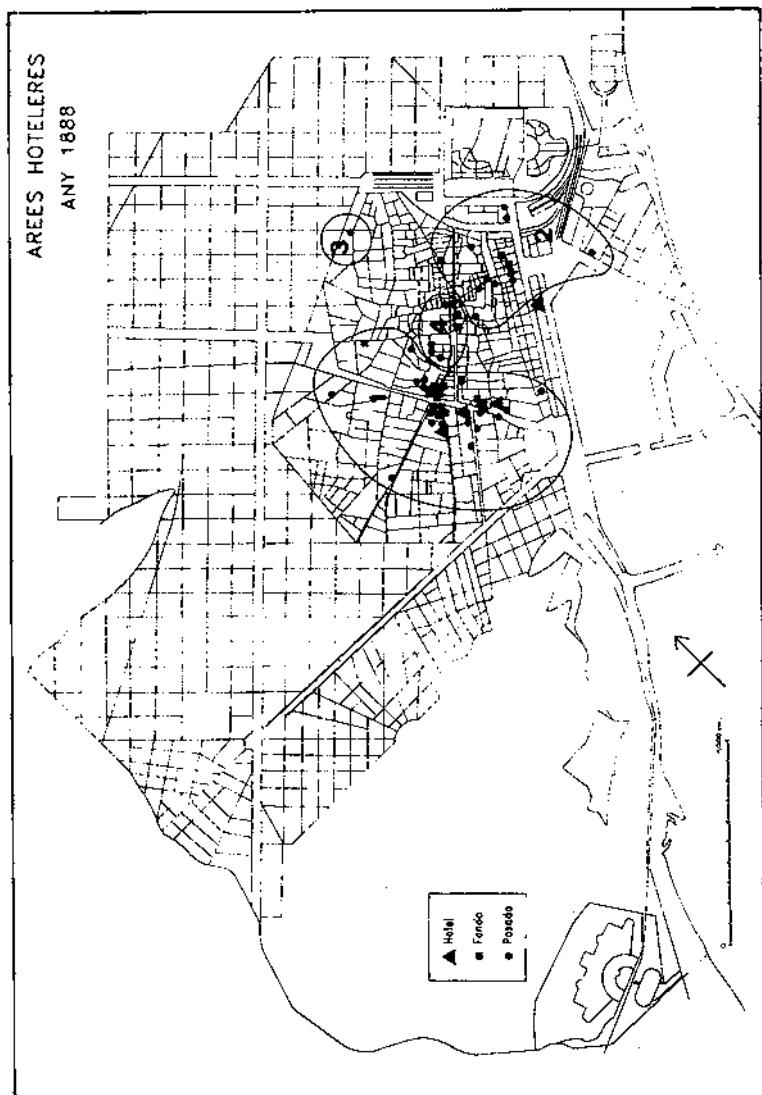
LOCALITZACIÓ HOTELERA: 1888

Les dades per a la realització del mapa d'hotels de l'any 1888 s'han extret de la *Guide de l'étranger. Barcelona et ses environs*, de la *Guía itineraria y descriptiva de Barcelona y sus alrededores y de la Exposición Universal*, (ARTIGAS, 1888) i de la *Guide à Barcelone* (GELÉE-BERGAL, 1888). Els establiments s'han representat sobre el mapa (mapa nº 2) mitjançant tres símbols que indiquen tres categories diferents: Hotel, Fonda i Posada o casa d'Hostes. La categoria d'Hotel apareix aquest any: l'Hotel Internacional, construït per tal de donar allotjament als visitants de l'Exposició, va donar la pauta perquè a partir d'ara sota la denominació d'Hotel s'agrupessin els millors establiments.

Tal com reflecteix el mapa d'hotels, hi ha un nucli d'ubicació preferent: les Rambles i carrers adjacents on se situen 35 establiments. Un altre nucli, format per 12 establiments, se situa en torn de la Plaça Palau. Menys important pel nombre d'establiments, en total set, és el sector del Barri Gòtic. Deslligat del nucli tradicional, trobem un establiment a prop de l'Estació del Nord. Pel que fa a l'Hotel Internacional, edificat provisionalment, se situa prop dels nuclis esmentats de vida ciutadana, però també prop del recinte de l'Exposició. Així doncs al mapa s'hi han configurat quatre zones hoteleres (mapa nº 2).

En relació a l'any 1849 s'observa que hi ha hagut un desplaçament hostaler cap a les Rambles i això s'acusa més als establiments de més categoria. Ara bé, encara subsisteix un nucli a la Plaça Palau que s'estén pel barri de Santa Maria i està format per establiments de menor categoria. El carrer Carders, que duia a la Porta Nova, ha perdut importància com a via de sortida de la ciutat i això ha condicionat l'evolució hostelera del sector.

En conclusió, l'evolució de la localització hotelera obeeix els mateixos patrons d'evolució urbanística i recategorització de zones que es produeix al si de la ciutat en aquesta època. El sector Rambles, àrea central, centre de comerços afamats i dels espectacles, atrau els hotels de més categoria. El sector Plaça Palau continua sent una zona de localització d'establiments, però la pèrdua de pes específic del sector va en relació al tipus d'establiments, de més baixa categoria; l'Estació de França és la que marca ara la localització d'una sèrie de pensions destinades a atendre els usuaris del ferrocarril a la seva arribada a Barcelona i per la seva banda, els edificis oficials del Barri Gòtic generen una demanda específica d'hostalatsges al seu voltant. Per últim, hi ha dos establiments a Sant Gervasi, no representats al mapa, que es relacionen amb la qualitat del seu en-

Gràfic II. Localització hotelera (1888)

1. Rambla: 35 establiments. 2. Plaça Palau/Estació de França: 13. 3. Estació del Nord: 1. 4. Barri Gòtic: 7. Forat Ciutat: 2. Hotel Internacional: 1. Total: 59.

torn i al fenomen nou de l'estiueig que té en aquest municipi un dels paratges preferits per l'alta burgesia. En definitiva, el C B D o àrea central, i les *estacions ferroviàries* actuen com els principals factors de localització dels establiments hotelers l'any 1888. Només resta dir que l'Exposició incideix en la restauració i millora dels establiments existents i en l'obertura d'uns altres i que paral·lelament imposa una categorització prèvia en el sector.

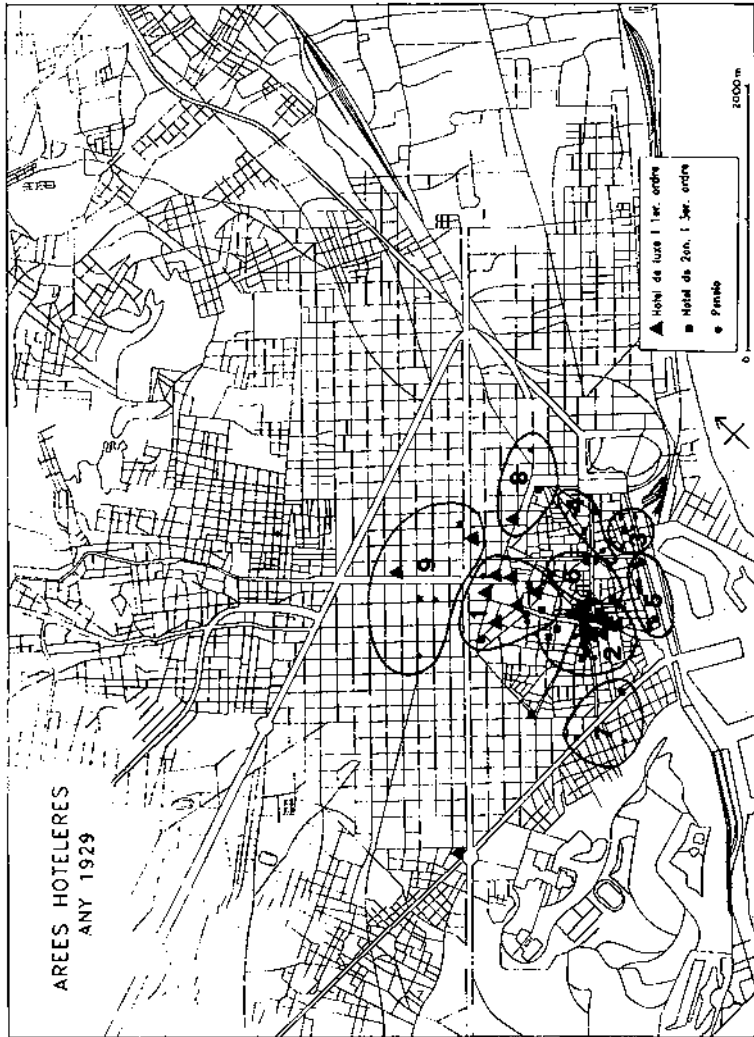
LOCALITZACIÓ HOTELERA: 1929

Pel que fa a les dades utilitzades, la informació prové de la *Guia Cicerone de Barcelona-Exposición*, de 1929, de la *Guia Hotelera de Cataluña* (SOCIEDAD DE ATRACCIÓN DE FORASTEROS, 1929), i de *Barcelona, Guía Práctica y Artística de la Ciudad* (ASOCIACIÓN DE HOTELEROS Y SIMILARES DE CATALUÑA, 1929). En total s'hi han representat els 95 hotels existents segons les guies, i que significaven una oferta d'unes 8.000 cambres i en el mapa, s'han agrupat els establiments sota tres símbols que representen respectivament hotels de luxe i de primer ordre, hotels de segon i tercer ordre i els de quart ordre (pensions).

A l'any 1929 es pot distingir una categorització en tres nivells no del tot estructurats, ja que les guies no fan servir els mateixos termes i no es corresponen entre sí pel que fa a la nomenclatura utilitzada. Partint de la categorització que fa la Asociación de Hoteleros —Hotels de luxe, de primer, segon i tercer ordre—, s'han reclassificat els establiments afegint-hi una quarta categoria que hem adjudicat a les fondes i a les pensions —que aquesta guia no cita— i que són, evidentment, inferiors.

Tal com s'observa al mapa (mapa n° 3), per primera vegada alguns establiments se situen a la mateixa Plaça de Catalunya, continuació natural de les Rambles. Les Rambles, on s'han obert nous i importants hotels, continuen éssent l'àrea ciutadana amb major quantitat d'establiments (la tercera part del total). Els establiments ubicats a l'Eixample encara no s'allunyen massa del centre, sinó que ocupen una zona central pel damunt mateix de la ciutat antiga. L'Estació del Nord genera també una nova demanda que es fa palesa en el sector veí, on s'han inaugurat alguns establiments. A la Plaça d'Espanya s'han disposat uns nous hotels per tal de cobrir la demanda produïda per l'Exposició. Ara bé, és una oferta puntual i que no consta a les guies i per tant no s'ha representat sobre el mapa. En total s'han configurat nou àrees (annex mapa n° 3).

La comparació d'aquest mapa amb el de l'any 1888 (mapa n° 2), indica que el nombre d'establiments ha augmentat quasi el doble, si bé han desaparegut alguns dels vells afectats per l'obertura de la Via Laietana. L'augment de població, el creixement econòmic i la major facilitat pels viatges ha proporcionat

Gràfic III. Localització hotelera (1929)

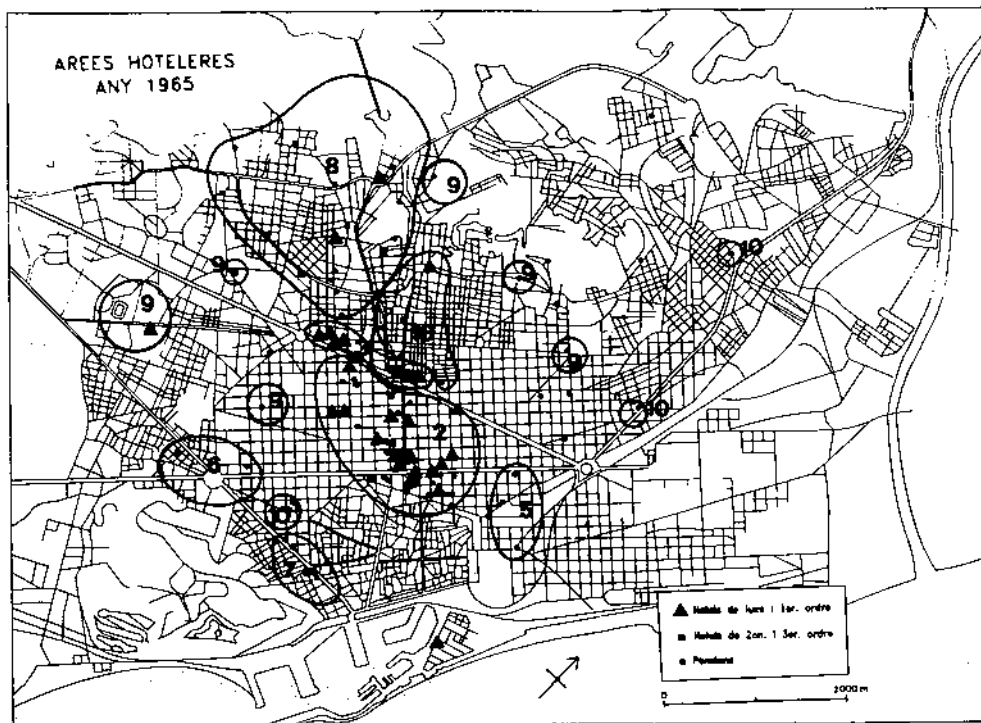
1. Plaça Catalunya: 13 establiments. 2. Rambles: 32. 3. Plaça Palau/Estació de França: 5. 4. Carders / Princesa: 4. 5. Passeig Colom: 8. 6. Barri Gòtic: 7. 7. Paral·lel: 3. 8. Estació del Nord. 9. Eixample: 6. Resta Ciutat: 2. Fora Ciutat: 12. Total: 95.

un nombre més elevat de desplaçaments i per tant de visitants. També els factors de localització s'han diversificat respecte a l'època anterior. La Plaça de Catalunya, nou C B D, actua com a atractiu per als establiments de més categoria que hi han disposat de nous i espaiosos terrenys per a la seva construcció i a més, irradia la seva importància sobre les artèries que surten d'ella: carrers de Pelai i Bergara a l'oest, Ronda de Sant Pere a l'est, Rambles al sud, i Passeig de Gràcia i Rambla de Catalunya al nord. Les Rambles, a més, mantenen i fins i tot augmenten la seva tradicional importància com a factor de localització hotelera. Per la seva banda, la Plaça de Palau i el barri de Santa Maria, perden importància com a C B D i la construcció de la Via Laietana ha donat un caràcter d'excentricitat a aquest barri, encara que s'inaugurin alguns establiments a la zona però més a prop de l'Estació de França, en general de poca categoria, perquè els forasters prefereixen durant la seva estada una situació més cèntrica, i l'estació té una situació perifèrica respecte a la ciutat. Sorgeixen establiments a les noves vies urbanes sempre que tinguin una funcionalitat prou activa i s'articulin amb el C B D: el Paral·lel, centre del món de l'espectacle; la Gran Via que tot partint de la Plaça Espanya travessa l'Eixample; els carrers de Ferran, Jaume I i Princesa que articulen la ciutat vella i travessen el seu centre administratiu, on continua el sector hotelier entorn al Barri Gòtic; el Passeig de Colom, nova façana marítima de la ciutat i finalment, els establiments situats a la serra de Collserola, no representats al mapa, i que gaudeixen d'una situació immillorable per fer vacances i que ens permet considerar que el factor de la qualitat de vida ha estat decisiu pel que fa a la seva localització, creant així una àrea hotelera recreacional. Així doncs, *C B D*, *Administració Pública*, *espectacles*, *vies d'articulació*, *estacions ferroviàries* i *qualitat de vida*, han actuat com a factors de localització en generar una demanda de places d'allotjament al seu voltant.

LOCALITZACIÓ HOTELERA: 1965

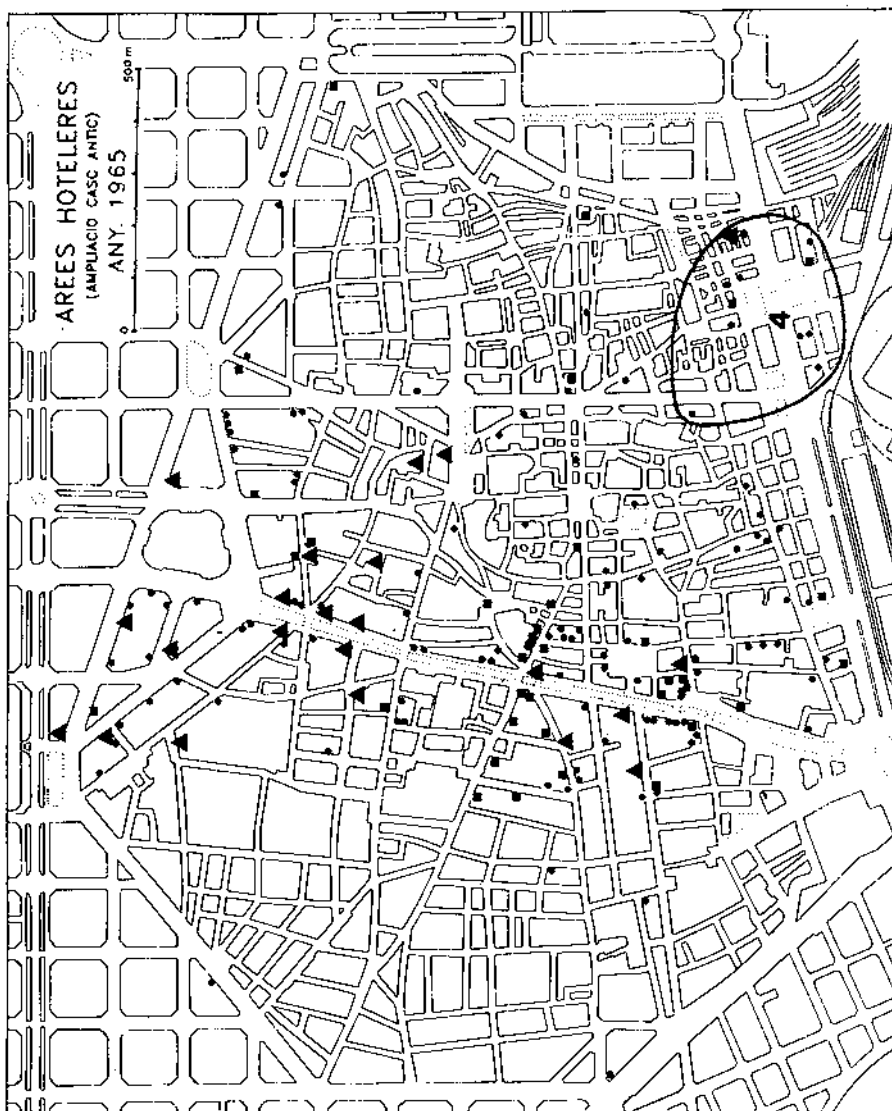
Les dades per a la realització del mapa d'hotels de 1965 (mapes nº 4.1 i 4.2) provenen de la guia *Hoteles de Barcelona* (SUBSECRETARIA DE TURISMO, 1965) i segons la qual la ciutat disposava de 296 establiments. Els tres símbols utilitzats corresponen a la següent agrupació de categories: hotels de luxe, hotels de la A i de la B, hotels de 2ª i 3ª i pensions de luxe, de la 1ª i de 2ª. Aquesta categorització en vuit grups és habitual des de la dècada dels quaranta.

El mapa hotelier d'aquest any ens mostra que la veritable zona hotelera de la ciutat s'estén des de les Rambles i la Plaça de Catalunya fins a la Diagonal a través de l'Eixample central, articulat pr la Rambla de Catalunya, el Passeig

Gràfic IV. Localització hotelera (1965)

1. Plaça Catalunya / Casc Antic: 167 establiments (mapa 4.1). 2. Eixample: 51. 3. Diagonal: 8. 4. Estació de França: 14 (mapa 4.1). 5. Estació del Nord: 3. 6. Plaça Espanya: 2. 7. Paral·lel: 6. 8. Zona alta: 15. 9. Punts d'interès específics (sis subzones): 6. 10. Amb relació als sub-urbans: Gràcia (Diagonal-Lesseps): 6. Sub-urbà Fabra Puig/Meridiana: 4. Fora del Casc Urbà: 4. Resta Ciutat: 10. Total: 296.

de Gràcia i la Gran Via, i que coincideix amb l'àrea central o C B D de la ciutat. És en aquesta zona on s'han situat la quasi totalitat dels hotels de luxe i de primera categoria. Pel que fa a la resta d'hotels i pensions, és remarcable la seva ubicació entorn de les estacions dels ferrocarrils de Catalunya, tot descrivint una línia sobreposada a la dels dos ramals ferroviaris (Sarrià/Tibidabo). De la mateixa manera, les estacions de la RENFE, Nord i França, i la dels Ferrocarrils Catalans a la Plaça d'Espanya, han afavorit sengles aglomeracions, més nombroses en el cas de l'Estació Central de la RENFE o Estació de França. També en relació amb els *mitjans de transport* s'ha format una configuració en establiments aïllats, que es relacionen amb alguna estació del ferrocarril suburbà que en el cas de Gràcia, en connexió al suburbà Diagonal/Lesseps, es converteix en una aglomeració. En menor mesura actuen els *punts d'interès específic*, que no generen sinó una demanda petita incapaç de crear àmplies zones hoteleres: només al Paral·lel, carrer fronterer al Casc Antic i relacionat amb el sector de l'espectacle, s'hi ha format una aglomeració. Per últim, la *qualitat d'ubicació* explica la localització d'un petit sector hotelier a la muntanya del Tibidabo que no s'ha representat al mapa. En definitiva s'han considerat deu àrees hoteleres (mapa nº 4).

Com a conclusió, l'àrea central i la xarxa de comunicacions continuen essent els factors amb més incidència, encara que s'ha ampliat l'espai que ocupen respecte a èpoques anteriors. Així, el C B D localitzat al 1929 a la zona de Plaça de Catalunya/Rambles, s'ha estès cap a l'Eixample i la Diagonal. I pel que fa a la xarxa de comunicacions, el creixement de la ciutat ha remarcat el paper del transport intraurbà. També la comparació dels mapes de zones hoteleres de 1965 i 1929 ens permet d'observar un seguit de variacions: a) fort increment del nombre d'establiments (95 al 1929, i 296 al 1965); b) l'extensió de la ciutat i amb ella el desplaçament dels establiments hotelers al 1965, comporta l'agrupació dins del Casc Antic de diferents zones que abans diferenciàvem, encara que les Rambles i la Plaça de Catalunya continuen gaudint d'una forta concentració d'establiments, c) el paral·lisme entre el paper que juga ara la Diagonal, i el que jugà l'Eixample al 1929, és a dir la nova zona d'extensió de l'àrea central urbana encara que cal remarcar la continuïtat de tots els establiments ubicats a l'Eixample l'any 1929, d) la reducció de les àrees hoteleres que han conformat les estacions ferroviàries i que en aquest cas no es deu a baixes en el nombre d'establiments, sinó que hem considerat que la pèrdua definitiva de centralitat de la Plaça Palau, en el cas de l'Estació de França, i l'extensió del radi d'atracció de la Plaça Catalunya i de l'Eixample, en el cas de l'Estació del Nord, comportaren la reducció del radi d'atracció exercida per les dues estacions; e) l'aparició d'una nova zona hotelera a la part alta de la ciutat, com

a conseqüència del seu creixement i de la millora de la xarxa viària de comunicació intraurbana.

LOCALITZACIÓ HOTELERA: 1989

Les dades per a la realització del mapa d'hotels actual (mapa 5.1 i 5.2) provenen de la guia *Catalunya Hotels* (DIRECCIÓ GENERAL DE TURISME DE LA GENERALITAT, 1989). S'han indicat al mapa tots els establiments citats a la guia, tot i que som conscients que moltes pensions, sobretot les que s'ubiquen al Casc Antic, no tenen massa relació amb la demanda turística sinó que, més aviat, haurien de ser incloses en un estudi sobre la marginació social urbana. Ara bé, el fet de no disposar de l'informació necessària per concretar quines són exactament aquestes pensions, ens ha condicionat a assenyalar-les totes amb la categoria d'hotels d'una estrella.

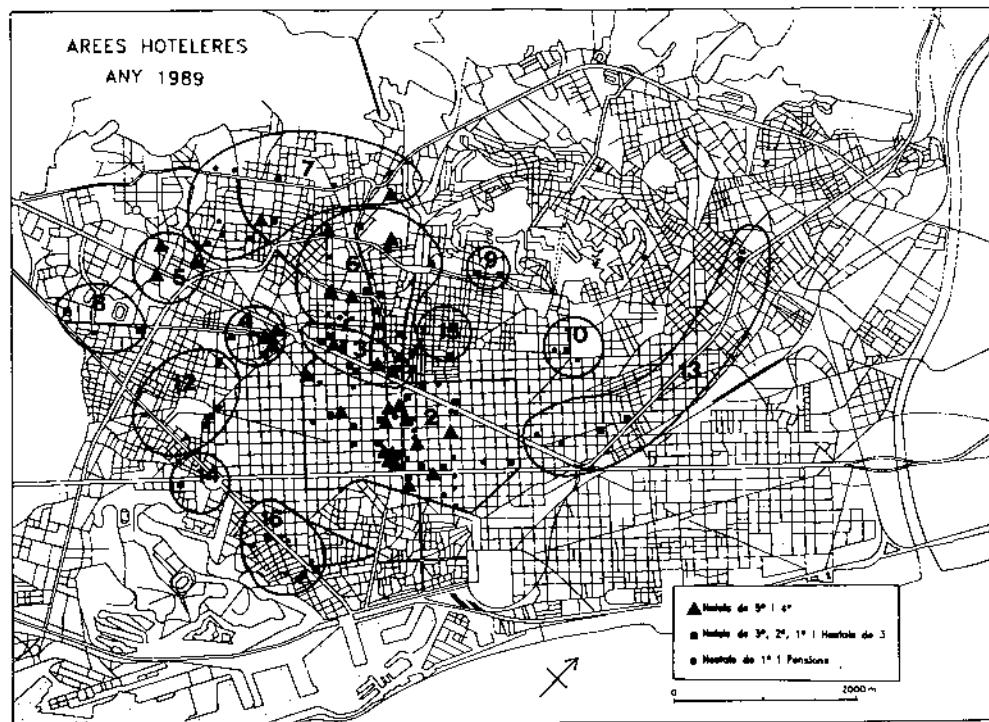
Els 338 establiments comptabilitzats s'agrupen sota diferents categories: hotels entre cinc i una estrelles, hostals entre tres i una estrelles, i pensions de dues o una estrelles. Evidentment, la categorització està basada en el diferent nivell d'acondicionament dels establiments i en la major o menor quantitat de serveis que ofereixen. Aquesta catalogació és vigent des de gener de 1970.

Una primera observació del mapa d'hotels d'aquest any ens permet d'apreciar unes línies vertebrals d'ubicació: Rambles, Plaça Catalunya, Passeig de Gràcia, Diagonal, Via Augusta, i General Mitre, que dibuixen, pel que fa a la seva localització, un camí semblant al que segueix el C B D. Així s'ha format l'àrea hotelera per excel·lència de la ciutat i que coincideix amb la seva zona central. Aquesta constitueix una àrea especialitzada en les funcions comercials i financeres a les quals es sobreposa la funció residencial, característica que ens porta a preferir el terme Àrea Central al de C B D. En aquesta zona s'agrupen aproximadament la meitat de les places hoteleres existents a Barcelona. (zones 1, 2, 6)

A la Diagonal, des de Francesc Macià fins a Pedralbes, es localitzen vuit establiments, gairebé tots ells d'alta categoria (zones 4 i 5). Aquest sector de la ciutat, es pot considerar com una segona àrea central, i és la via ràpida d'accés des de les properes àrees residencials d'alta categoria.

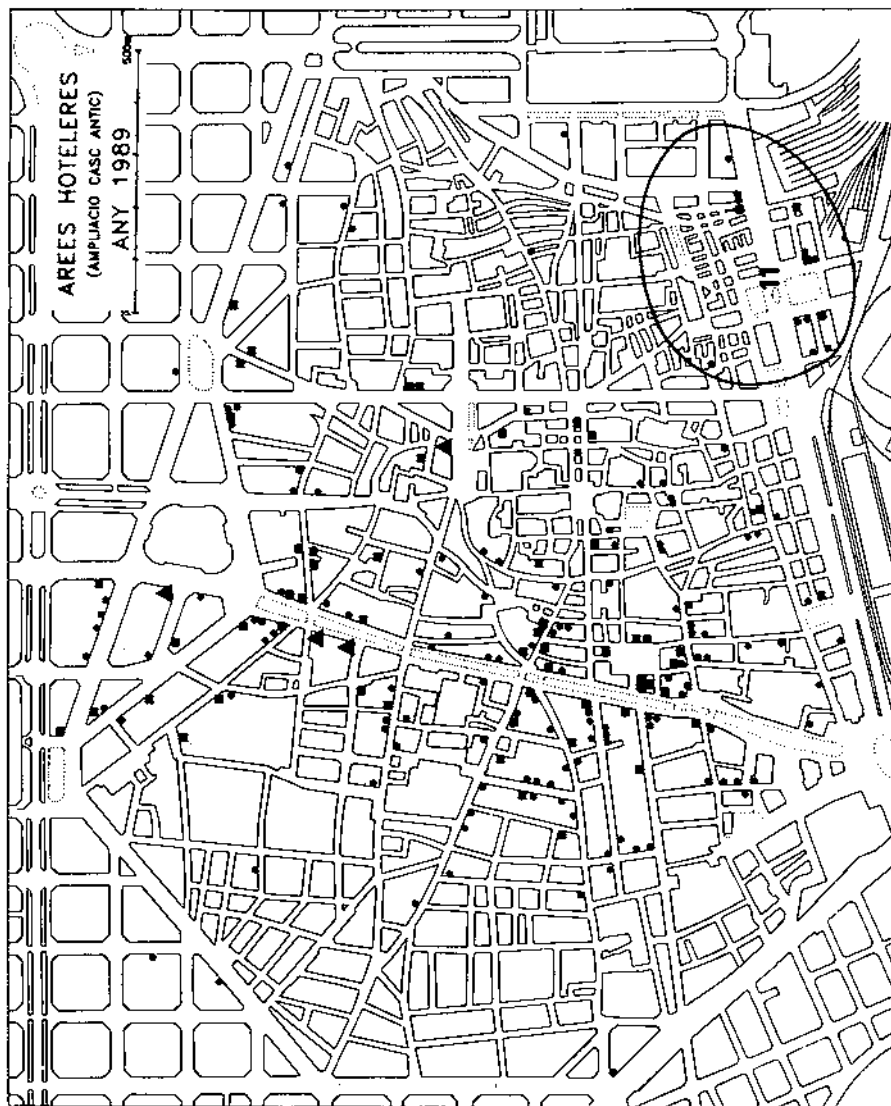
Pel contrari, la degradació soferta pel Casc Antic es fa palesa en constatar la immensa quantitat de pensions que s'hi ubiquen i la pèrdua de categoria dels antics establiments.

En total s'han configurat setze zones hoteleres (mapa nº 5), cada una de les quals es relaciona amb un o més factors de localització que expliquen la seva configuració. Hi ha quatre establiments dispersos entremig d'àrees resi-

Gràfic V. Localització hotelera (1989)

1. Casc Antic/Plaça Catalunya: 188 establiments (mapa 5.1). 2. Eixample: 43. 3. Diagonal/Centre: 10. 4. Diagonal/Sarrià: 5.
5. Diagonal/Pius XII: 3. 6. Via Augusta/Mitre: 21. 7. Zona Alta: 13. 8. Camp Nou: 3. 9. Hospital de l'Esperança: 2. 10. Hospital de Sant Pau: 3. 11. Estació de França/Rodalies: 14 (mapa 5.1). 12. Estació de Sants: 6. 13. Meridiana: 8. 14. Plaça Espanya/Gran Via: 1. 15. Gràcia: 5. 16. Paral·lel: 9. Establiments dispersos: 4. Total: 338.

dencials i allunyats de qualsevol punt d'atracció que no impliquen cap factor important que s'hagi d'afegir en aquest estudi.

Així doncs, la majoria d'establiments s'ubiquen en l'àrea central o *C B D* de la ciutat. Aquest és el factor de localització que hem comprovat que exerceix major atracció a l'hora d'instal·lar un nou establiment hoteler. És evident que a l'àrea central hi coincideix una suma de factors d'atracció per als visitants (finances, comerç, restaurants...); aquí hi trobem els establiments de més categoria i aquesta relació entre el prestigi social d'una zona i la categoria dels establiments és una altra de les característiques observades. Entre els altres factors de localització considerats a la nostra hipòtesi, s'ha constatat l'atracció exercida per les àrees urbanes on es localitzen les *infraestructures de comunicació amb l'exterior*. En el cas dels ferrocarrils, s'han format dues zones hoteleres, cada una d'elles en relació a una estació de RENFE (zones 11 i 12); pel que fa a les grans vies que comuniquen amb les autopistes, si bé és cert que al sector de l'avinguda Meridiana (que connecta amb l'autopista de Girona i Sabadell-Terrassa) s'ubiquen una sèrie d'establiments (zona 13), no succeeix el mateix a la zona de Plaça Espanya (que connecta amb l'autovia de Castelldefels) (zona 14). També la Diagonal és una gran via de comunicació amb l'exterior (autopista de Lleida i Tarragona) però les localitzacions que hi trobem s'expliquen preferentment per la seva centralitat en el conjunt de la ciutat, i aquest factor és també important a l'hora de la ubicació concreta dels hotels. També podem comprovar com alguns *punts específics d'atracció* pels visitants generen unes petites aglomeracions al seu voltant: Hospital de Sant Pau (zona 10), Hospital de l'Esperança (zona 9), l'àrea d'espectacles del Paral·lel (zona 16), i el camp del Barça. Cal remarcar que totes aquestes zones existien ja a l'any 1965.

En el cas de l'àrea històrico-monumental (mapa 5.1), ja hem mencionat que si bé és una àrea de gran atracció per als visitants, participa de la degradació patida per tot el Casc Antic, malgrat el desig general de recuperar aquest sector que ja s'ha fet evident amb la construcció i remodelació d'establiments de categoria a les mateixes Rambles. El cas de la zona de Gràcia (zona 15) es tracta d'un barri antic, amb característiques històriques i socials que han consolidat una vida pròpia. Situat tot just al Nord de l'Eixample, participa de les seves influències en el sentit de la centralitat.

D'altra banda s'ha pogut apreciar la importància dels carrers que formen part de la xarxa viària bàsica de la ciutat com a factor secundari de localització a totes les àrees, excepte a la Zona Alta, en què els establiments han optat pels carrers més tranquils i de menys trànsit, confirmant-se així la nostra explicació que relaciona aquests hotels amb la *qualitat d'ubicació* (zona 7).

D'altra banda s'ha pogut apreciar la importància dels carrers que formen part de la xarxa viària bàsica de la ciutat com a factor secundari de localització

a totes les àrees, excepte a la Zona Alta, en què els establiments han optat pels carrers més tranquils i de menys trànsit, confirmant-se així la nostra explicació que relaciona aquests hotels amb la *qualitat d'ubicació* (zona 7).

En relació al mapa hoteler de l'any 1965 (mapes 4.1 i 4.2) cal remarcar tres fets: a) l'enfortiment de l'Eixample i de la Diagonal; b) la recuperació dels espais urbans més tradicionals —Rambles, Catedral— molt degradats en les darreres dècades; c) l'aparició de noves i importants zones hoteleres —Zona Alta, Via Augusta/Mitre, Diagonal/Sarrià, Diagonal/Pius XII i Estació de Sants—. Les dues primeres zones ocupen l'espai urbà que l'any 1965 relacionàvem amb la xarxa dels Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya (FFCC) en els seus dos ramals (Tibidabo i Sarrià), però ara les característiques d'ambdues són diferents, sobretot pel que fa a la zona de Via Augusta/Mitre, integrada en el CBD de la ciutat. Les àrees a l'entorn de la Diagonal confirmen l'evolució de l'etapa anterior on ja vèiem formada una zona hotelera en el tram central de l'avinguda, originada en aquella època pel desplaçament del CBD des de l'Eixample tal com ara ha succeït des de la Diagonal central cap a la Plaça de Pius XII. L'aparició d'una zona hotelera entorn a l'Estació de Sants no fa sinó corroborar la nostra hipòtesi, apuntada ja en altres èpoques comentades, en relació a les estacions de França i del Nord, sobre la importància dels mitjans de transport com a factors de localització hotelera. També es confirma l'atracció que exerceixen algunes instal·lacions específiques en les zones del Paral·lel i dels hospitals de Sant Pau i de l'Esperança.

D'altra banda, i contràriament al que calia suposar, la Plaça Espanya resta sense generar una àrea hotelera. Apuntem la situació perifèrica dins el conjunt urbà d'aquesta zona com una possible causa, però no és suficient i cal una anàlisi exhaustiva dels factors econòmics, socials i urbanístics que han produït la manca de resposta dels empresaris en una àrea que gaudeix de connectivitat tant amb l'exterior com amb el centre de la ciutat, i on a més, d'ençà 1929 se situa el recinte de fires, essent-ne moltes les que tenen lloc al llarg de l'any.

CONCLUSIÓ

1) L'anàlisi de la localització hotelera en diferents èpoques a la ciutat de Barcelona, ens ha servit per verificar la nostra hipòtesi: els hotels se situen geogràficament en relació a uns factors d'atracció que es mantenen com a clau explicativa al llarg del temps. Entre aquests hem constatat com a més important el que relaciona la ubicació d'un hotel a la seva proximitat amb l'àrea central o CBD de la ciutat. Així s'expliquen les aglomeracions hoteleres més importants en totes les èpoques estudiades. En definitiva i sota una perspectiva històrica,

els hotels han seguit el CBD en el seu camí des de la Plaça de Palau fins a la Diagonal/Pius XII. Aquest procés sempre ha comportat una pèrdua de categoria o la desaparició dels establiments que romanien al seu lloc inicial d'ubicació. El segon factor en importància podem dir que és aquell que en la nostra hipòtesi relacionàvem amb les *comunicacions amb l'exterior*. Aquest factor és present en totes les èpoques que hem analitzat: al 1849 ja es manifesta en la ubicació d'establiments als carrers que condueixen a les portes de la ciutat. La relació de l'hoteleria amb els mitjans de transport s'evidencia així mateix en la relació existent entre els hotels i les parades de les diligències durant el segle passat; l'inici de l'era del rail i la inauguració de l'Estació de França, consolidarà una nova àrea d'establiments. El mateix procés es produirà als anys setanta quan l'Estació Central de RENFE passa a Sants. Cal remarcar però, que el cas de l'aeroport, que no ha generat cap àrea hotelera, pot considerar-se una excepció. Les vies urbanes que connecten amb les carreteres, primer, i amb les autopistes després, són quasi sempre punts d'interès per a l'hosteleria, preferentment quan estan integrades dins el CBD. Aquest factor és, a més, el que es relaciona d'una manera més directa amb el turisme purament de vacances, ja que el turista és un foraster que arriba a la ciutat mitjançant alguna forma de transport i la millora dels transports ha permès l'augment de la mobilitat i per tant del nombre de visitants, i en conseqüència serà una causa fonamental de l'increment de la quantitat d'establiments hotelers. Ara bé, ja hem precisat que l'àrea central té més incentius per a la majoria de visitants, atès que ofereix un conjunt d'atractius inherents a la seva centralitat.

Altres punts d'interès específic com poden ser els hospitals, camps de futbol, sales d'espectacles... han donat lloc a la creació d'establiments hotelers, si bé no tots els punts d'interès (per exemple no tots els grans hospitals) han actuat com a estímul del sector hotelier cosa que demostra que aquest sector no és tan influent com els dos primers que hem considerat, i que precisa d'altres factors d'ubicació —principal connexió amb el centre— per constituir una zona hotelera.

La *qualitat d'ubicació* també s'ha manifestat com un factor explicatiu: al principi fora de la ciutat (al Collserola) i en l'actualitat a la zona alta de Barcelona, hem pogut verificar la validesa d'aquest factor que no respon a una demanda d'estiuejants barcelonins, sinó de visitants menys apressats o més amants de la tranquil·litat. També avui dia alguns establiments poden resultar atractius per ells mateixos —generant així hipòtesis molt més arriscades—, en funció dels serveis i dels atractius intrínsecs que ofereixen. Aquest fenomen molt recent, aniria lligat a les característiques del gran capital multinacional. Ara bé, aquests hotels es localitzarien fora de l'àrea central perquè precisen de gran superfície per poder oferir tots els seus amplis serveis i és impossible trobar espai sufi-

cient dins de l'estructura urbana i per tant s'instal·len preferentment en zones de prestigi residencial. No hem trobat establiments d'aquest tipus aïllats, però sí que creiem que la capacitat d'atracció d'alguns d'ells (tal com el Princesa Sofia) pot generar una demanda en funció del prestigi d'aquests hotels, més enllà de l'atracció que ofereix la zona on s'ubiquen.

2) En segon lloc, ens referirem al *Pla d'hotels* aprovat per l'Ajuntament entre juliol i setembre d'aquest any. Aquest Pla, que ha estat objecte d'una viva polèmica ciutadana, vol paliar el dèficit de places hoteleres davant la perspectiva dels Jocs Olímpics i proposa construir hotels en terrenys privats destinats a futurs equipaments malgrat que contempla la cessió dels terrenys a la ciutat després de trenta anys. La excepció en què s'ha decidit la construcció d'aquests hotels, fa impossible l'aplicació dels factors sistemàtics de localització i s'explica només en funció de la disponibilitat d'espais buids als què han tingut accés els representants municipals i això ha estat independent dels factors d'atracció de la zona urbana circumdant.

3) Quant a la demanda, sempre hi ha hagut una part molt important de places d'allotjament a la nostra ciutat ocupades per clients que venien en relació a l'activitat econòmica que sempre ha estat manifesta. Això ha suposat que els hotels estiguessin lligats al CBD, on han de moure's la majoria d'aquests clients. Cal remarcar que l'oferta d'espectacles, botigues, etc., per raons històriques i urbanístiques apareix també dins del CBD, afavorint la ubicació d'aquests hotels allí on coincideix la major oferta i per tant els hotels poden atraure diferents tipus de clients.

4) En relació a altres anàlisis de localitzacions hoteleres a grans ciutats, s'han pogut constatar diferències notables en relació als estudis referents al marc geogràfic alemany (KULINAT, 1986; RITTER, 1986) on la influència dels mitjans de transport és fonamental per explicar el sorgiment i la localització dels establiments hotelers i això comporta que l'èmfasi locacional es manifesti, avui dia, en un clar domini de la perifèria urbana, on es situen les grans vies d'accés a la ciutat. Nosaltres considerem també que els mitjans de transport van íntimament lligats al desenvolupament dels viatges i per tant del sector hotelier, però això comporta necessàriament la creació de zones hoteleres al seu voltant. Per exemple, l'Eixample és una zona de clara funcionalitat hotelera, i en canvi, la Plaça Espanya, la Meridiana, o fins i tot l'àrea de l'Aeroport no són realment àrees hoteleres. La diferència fonamental, en el cas de Barcelona, és el claríssim predomini del centre de la ciutat en la ubicació d'hotels —on fins i tot s'observa la tendència de recuperar el seu nucli històric o Casc Antic—, mentre que a les ciutats alemanyes el procés d'ubicació és el contrari, del centre a la perifèria. Els factors diferenciadors són tant la dificultat d'accés a Barcelona, que no faciliten la localització hotelera en forma perifèrica, com la mateixa degra-

dació de la perifèria —ciutats dormitori, polígons industrials...—. D'altra banda, la superposició de funcions que caracteritza l'àrea central de Barcelona explica la seva forta atracció sobre el sector hotelier.

Barcelona en canvi té alguns trets comuns amb Madrid, ciutat de la qual la localització hotelera també ha estat estudiada (GUTIÉRREZ RONCO, 1984). En aquest sentit, la ubicació de fondes i becons als carrers que donaven accés a les portes de totes dues ciutats a la meitat del segle passat i la importància de l'àrea central són trets coincidents. Actualment a Madrid, si bé els centres neuràlgics més dotats urbanísticament i més accessibles atreuen nous hotels, també les zones tranquil·les de la perifèria i properes a carreteres principals o a l'Aeroport, actuen com a àrees d'atracció. És doncs remarcable el fet barceloní, ara per ara, de cap establiment hotelier proper al seu Aeroport. Ara bé, per aprofundir en les diferències apuntades entre Barcelona i altres ciutats, caldria fer un estudi comparatiu profund de la localització geogràfica d'aquestes ciutats, i també del seu desenvolupament urbanístic i econòmic al llarg de la història.

Així doncs, la localització hotelera a Barcelona s'explica a totes les èpoques per l'estímul que han exercit i exerceixen sobre l'hosteleria tres factors principals: CBD, mitjans de transport i punts d'interès específics. A mesura que el creixement de la ciutat i l'expansió del sistema de transports han anat desplaçant el CBD, les àrees hoteleres principals han seguit el mateix camí: Plaça Palau, Rambles, Plaça Catalunya, Eixample, Diagonal Centre, i Diagonal-Pius XII, constatant-se així la sobreposició de funcions que caracteritza l'àrea central de Barcelona.

BIBLIOGRAFIA

- ARTIGAS, J. (1888), *Guía Itineraria y Descriptiva de Barcelona y sus alrededores, y de la Exposición Universal*. Barcelona, Librería y Tipografía Católica.
- ASOCIACION DE HOTELEROS Y SIMILARES DE CATALUNYA (1929), *Barcelona, Guía práctica y artística de la Ciudad*. Barcelona, Llibreria Catalonia.
- BARCELONA, *Edición Separata del Artículo: Barcelona de la Enciclopedia Espasa*, dedicado a la Exposición Internacional (1929). Madrid, Espasa Calpe.
- BOHIGAS, O. (1985), *Reconstrucción de Barcelona*. Barcelona, ed. 62.
- CASASSAS SIMO, U. (1970), Unos ejemplos de movilidad laboral en el distrito central de los negocios de Barcelona. *Revista de Geografía*, Universidad de Barcelona, vol. IV nº 2 pp. 196-204.
- CORNET Y MAS, C. (1864), *Guía completa del Viajero en Barcelona*. Barcelona, Imprenta López. Librería Española.
- COROLEU, J. (1988), *Barcelona et ses environs, Guide Historique, Descriptif et statistiques du voyageur*. Barcelona, Jaume Seix.
- DIRECCIÓ GENERAL DE TURISME (1989), *Catalunya Hotels. 1989*. Generalitat de Catalunya, Departament de Comerç, Consum i Turisme.
- Exposició Universal 1929. Guide of the Spanish Village (1929)*. Barcelona, Seix Barral.
- FELON, Elías (1929), *Barcelona, Guía práctica y artística de la ciudad*. Barcelona, Librería Catalana. (Guies Pics).
- FIGUEROLA, L. (1849), *Estado de Barcelona. 1849*. Instituto de Estudios Fiscales. Politécnica de Tomás Gorschs.
- GELEE-BERGAL, A. (1888), *Guide à Barcelone*. París, Alphonse Piaget.
- Guía Cicerone de Barcelona: Exposición de 1929 (1929)*. Barcelona, Imprenta Romana.
- Guía de Barcelona para 1847 (1847)*. Barcelona, imprenta de la Fraternidad de José Pont y Campins.
- GUIAS ARIMANY (1929), *Tres días en Barcelona*, Barcelona Arimany.
- Guide de l'étranger: Barcelone et ses environs (1888)*. Barcelona, Seix.
- GUTIÉRREZ RONCO, S. (1984), *La función hotelera de Madrid*, Madrid, C.S.I.C.
- HOTEL ORIENTE (1929), *Guía de Barcelona*, Hotel Oriente.
- HUERTAS, J.M. i FABRÉ, J. (1988), *Barcelona 1888-1988. La construcció d'una ciutat*. Barcelona, Ed. Diari de Barcelona.
- KULINAT, K. (1986), «Hotel Tourism and Hotel Location in the cities of Freiburg, Heidelberg, Heilbronn, Kalsruhe, Manhein, Pforzheim, Stuttgart. Urban Tourism in Badem Wort». *Simposium de Berlín*. U.G.I. Comm. de Geog. du Tourisme et des Loisirs, pp. 267-280.
- OFICINA MUNICIPAL DE INFORMACIÓ I TURISMO (1965), *Barcelona todo el año*. Barcelona, Seix Barral.
- RITTER, N. (1986), «Hotel location in big cities» *Simposium de Berlin*. U.G.I. Comm. de Geog. du Tourisme et des Loisirs, pp. 355-364.
- SAURI, M. i MATAS, K. (1849), *Manual Histórico Topográfico Estadístico y Administrativo, o sea Guía General de Barcelona*. Barcelona, Imprenta de M. Sauri.
- SOCIEDAD DE ATRACCIÓN DE FORASTEROS (1929), *Guía Hotelera de Cataluña*. Barcelona, Ayuntamiento de Barcelona y Diputación de Catalunya.
- SUBSECRETARÍA DE TURISMO (1965), *Hoteles de Barcelona*. Madrid, Ministerio de Información y Turismo.
- TASIS, R. (1961), *Barcelona: imatge i història d'una ciutat*. Barcelona, Rafel Dalmau.